

DOI: <https://doi.org/10.28925/3041-1505.2026.710>
УДК 75.042:598.2]:316.722(477)

Кікіна Єлизавета Романівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
ORCID: 0009-0002-6088-7048
yrkikina.fomd22@kubg.edu.ua

Yelyzaveta Romanivna Kikina
a student of the first (bachelor's) level of higher education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0009-0002-6088-7048
yrkikina.fomd22@kubg.edu.ua

ВЗАЄМОДІЯ ТРАДИЦІЇ ТА ІНОВАЦІЇ ОРНІТОМОРФНИХ МОТИВІВ В ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

THE INTERACTION OF TRADITION AND INNOVATION OF ORNITHOLOGICAL MOTIFS IN THE ARTISTIC PRACTICE OF UKRAINE

Анотація. У статті розглядається взаємодія традиції та інновації в інтерпретації орнітоморфних мотивів в українському образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві. У роботі здійснено аналіз наукових досліджень останніх років, зокрема праць, присвячених орнітоморфним мотивам у давньоруському мистецтві та їх впливу на сучасну художню практику, а

також досліджень народного мистецтва ХХІ століття, які акцентують увагу на трансформації традиційних форм у новітньому культурному середовищі. Особлива увага приділяється поєднанню традиційних елементів із сучасними художніми практиками, що дозволяє зберігати культурну спадщину, водночас інтегруючи її у глобальний мистецький контекст. У статті проаналізовано аспекти, пов'язані з ризиком втрати автентичності традиційних мотивів у процесі їх стилізації та комерціалізації, а також з недостатнім рівнем дослідження декоративно-прикладного мистецтва у сучасному науковому дискурсі. Наголошено на необхідності комплексного підходу до вивчення орнітоморфних мотивів як важливого елемента культурного коду українського мистецтва.

Ключові слова: орнітоморфні мотиви, традиція та інновація, символіка, культурна спадщина, національна ідентичність, трансформація образу.

Abstract. This article examines the interaction between tradition and innovation in the portrayal of ornithomorphic motives in Ukrainian fine and decorative-applied arts. The article analyzes recent scholarly research, particularly works devoted to ornithomorphic motifs in Old East Slavic art and their influence on contemporary artistic practice, as well as studies of 21st-century folk art that focus on the transformation of traditional forms within the modern cultural environment. Particular attention is paid to the combination of traditional elements with contemporary artistic practices, which allows for the preservation of cultural heritage while integrating it into the global artistic context. The article analyzes aspects related to the risk of losing the authenticity of traditional motives in the process of their stylization and commercialization, as well as the insufficient level of research on decorative-applied art in contemporary scientific discourse. The article emphasizes

the need for a comprehensive approach to the study of ornithomorphic motifs as an important element of the cultural code of Ukrainian art.

Keywords: ornithomorphic motives, tradition and innovation, symbolism, cultural heritage, national identity, image transformation.

Вступ. Сучасний розвиток українського мистецтва характеризується активними процесами переосмислення культурної спадщини та пошуку нових художніх форм. Особливого значення набуває звернення до традиційних образів, які виступають важливими носіями національної ідентичності та культурної пам'яті. Одним із таких універсальних і водночас глибоко символічних образів є образ птаха, що здавна посідає значне місце у візуальній культурі України.

Орнітоморфні мотиви широко представлені в образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві. Вони формувалися під впливом міфологічних уявлень, народних вірувань, релігійних символів і побутових традицій. У різні історичні періоди образ птаха виконував функції сакрального знака, оберега, символу душі, свободи, переходу між світами [6].

У контексті глобалізаційних процесів та розвитку новітніх технологій відбувається активна трансформація традиційних образів. Сучасні художники звертаються до орнітоморфних мотивів не лише як до декоративного елемента, а як до концептуального засобу вираження власного світогляду [5]. Це зумовлює необхідність наукового осмислення взаємодії традиції та інновації у трактуванні орнітоморфних образів, що визначає актуальність даного дослідження.

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених народному мистецтву

та символіці образів, проблема взаємодії традицій та інновацій в орнітоморфних мотивах залишається недостатньо розробленою. Особливо це стосується сучасного українського мистецтва, де традиційні образи набувають нових значень і форм.

Основна проблема полягає у виявленні механізмів трансформації орнітоморфних мотивів у процесі переходу від традиційного до сучасного мистецтва. Виникає питання: яким чином зберігається символічне ядро образу птаха при зміні художньої форми? Чи не призводить активна стилізація до втрати автентичності? Як сучасні художники інтегрують традиційні мотиви у нові медіа та художні практики?

Крім того, актуальною є проблема недостатнього дослідження декоративно-прикладного мистецтва в контексті сучасних трансформацій, що обмежує комплексне розуміння ролі орнітоморфних мотивів у сучасному культурному просторі [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання орнітоморфних мотивів у мистецтві розглядалося у працях українських науковців, які досліджували як історичні, так і сучасні аспекти цієї проблематики. Зокрема, у дослідженні Роготченка О., Шмагала Р., Руденченко А. та Коновалової О. проаналізовано орнітоморфні мотиви у києворуському золотарстві та їх значення як джерела інспірацій для сучасного мистецтва. Автори підкреслюють глибоку символічність образу птаха та його зв'язок із сакральними уявленнями давніх слов'ян [6].

Важливе місце займають праці, присвячені народному мистецтву, зокрема видання «Народне мистецтво ХХІ століття: актуальні напрямки досліджень», у якому розглядаються питання трансформації традиційних форм у сучасному мистецтві, збереження культурної спадщини

та взаємодії народних і професійних художніх практик.

Окремі аспекти орнітоморфних мотивів висвітлюються у дослідженнях традиційних ремесел, де аналізується використання образів птахів у текстилі, кераміці та декоративному розписі [1]. Такі роботи дозволяють простежити еволюцію стилізації орнітоморфних образів та їхню адаптацію до сучасних умов.

Сучасні мистецтвознавчі дослідження також акцентують увагу на інноваційних процесах у мистецтві, зокрема впливі нових технологій, глобалізації та міжкультурної взаємодії [4]. Проте комплексний аналіз взаємодії традиції та інновації саме в контексті орнітоморфних мотивів залишається недостатньо представленим, що підтверджує актуальність даного дослідження.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі орнітоморфних мотивів в українському мистецтві та виявленні особливостей їх трансформації в умовах взаємодії традицій та інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодія традицій та інновацій в орнітоморфних мотивах українського мистецтва є складним культурно-мистецьким явищем, що відображає тяглість художньої традиції та її здатність адаптуватися до викликів сучасності. Орнітоморфні образи мають глибоке символічне значення в українській культурі, що сформувалося ще в дохристиянський період і трансформувалося упродовж століть. Вони виступають важливими носіями міфологічних уявлень, релігійних символів та естетичних норм, які сьогодні активно переосмислюються у сучасних мистецьких практиках.

Згідно з дослідженням Роготченка О., Шмагала Р., Руденченко А. та Коновалової О. (2023), орнітоморфні мотиви киеворуського золотарства є одним із ключових

джерел формування образної системи українського декоративного мистецтва. У виробках того часу птахи часто зображувалися у вигляді стилізованих фігур із підкресленими крилами, хвостами та дзьобами, що формували ритмічні композиції. Такі зображення мали не лише декоративну функцію, але й сакральне значення: птах символізував душу, посередника між світом людей і божественним простором. Поширеними були мотиви двоголових птахів або симетричні композиції з двома птахами, що дивляться один на одного – це відображало ідею гармонії та космічного порядку.

Ці давні образи не зникли, а трансформувалися в народному мистецтві наступних епох. У вишивці, писанкарстві, ткацтві, різьбленні по дереву орнітоморфні мотиви набули нових форм, але зберегли свою символічну основу. Наприклад, у традиційній українській вишивці птахи часто зображуються у поєднанні з рослинними елементами, утворюючи складні орнаментальні композиції. Це поєднання символізує єдність природи, родючість та життєвий цикл.

У контексті сучасного мистецтва, як зазначено у збірнику «Народне мистецтво ХХІ століття: актуальні напрямки досліджень», відбувається активний процес переосмислення традиційних орнаментів. Сучасні художники не просто відтворюють давні мотиви, а інтерпретують їх відповідно до власного художнього бачення та актуальних соціокультурних контекстів. Орнітоморфні образи можуть набувати абстрактних форм, втрачати буквальність і перетворюватися на символічні знаки, що передають ідеї свободи, руху, трансформації [3].

Важливу роль у цьому процесі відіграє використання нових матеріалів і технологій. Якщо традиційно орнітоморфні мотиви виконувалися у техніках вишивки,

ткацтва чи металопластики, то сьогодні вони з'являються у цифровому мистецтві, графічному дизайні, стріт-арті, інсталяціях. Така трансформація дозволяє значно розширити межі їх застосування та залучити нову аудиторію. Водночас це створює певні виклики, пов'язані з ризиком втрати автентичності та глибинного символічного змісту.

Ці тенденції добре ілюструються на прикладі традиційних ремесел, що збереглися до сьогодні. Зокрема, у матеріалах Bukovynian Center of Culture and Arts (2020) розглядається буковинська тайстра як приклад поєднання традиції та сучасності. Орнаментика тайстри, яка включає й орнітоморфні мотиви, зазнає змін під впливом сучасних естетичних запитів. Майстри можуть змінювати кольорову палітру, масштаб орнаменту, композиційні принципи, але при цьому зберігають основні символічні коди. Це свідчить про те, що традиція не є статичною, а постійно розвивається, адаптуючись до нових умов.

Науковий звіт Національної академії мистецтв України (2024) підкреслює, що сучасні українські митці активно звертаються до етнокультурної спадщини як джерела натхнення. Орнітоморфні мотиви стають частиною міждисциплінарних проєктів, де поєднуються різні види мистецтва – від живопису та графіки до перформансу та цифрових медіа. Такий підхід дозволяє надати традиційним образам нового звучання у глобальному культурному контексті [5].

Водночас важливо зазначити, що інноваційні підходи до використання орнітоморфних мотивів часто пов'язані з процесами ідентифікації та самоусвідомлення. В сучасних умовах, коли питання національної ідентичності набуває особливої актуальності, звернення до традиційних символів стає способом культурної репрезентації та комунікації.

Орнітоморфні образи, завдяки своїй універсальності та багатозначності, є зручним інструментом для вираження цих ідей.

Завдяки матеріалам конференції «Культурні та мистецькі студії ХХІ століття» (2022) можна акцентувати увагу на тому, що сучасне мистецтво функціонує в умовах постмодерної культури, де відбувається активне цитування та переінтерпретація традиційних форм. У цьому контексті орнітоморфні мотиви можуть використовуватися як елементи візуального коду, що легко впізнається. Це дозволяє митцям створювати багатошарові твори, у яких поєднуються історичні алюзії та сучасні концепції.

Згідно з дослідженнями, опублікованими у виданні Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, сучасне мистецтво активно залучає традиційні символічні образи як універсальні знакові системи. У цьому контексті орнітоморфні мотиви функціонують як носії культурної пам'яті, що зберігають архетипні значення, але водночас відкриті до нових інтерпретацій. Така подвійність зумовлює їхню особливу роль у формуванні художньої мови сучасності.

Вагоме місце у дослідженні взаємодії традиції та інновації орнітоморфних мотивів у сучасному українському мистецтві посідає творчість Петра Бевзи – представника українського нефігуративного живопису, чия художня мова базується на поєднанні абстрактного мислення та глибинної символіки.

Мистецька практика художника характеризується зверненням до архетипних образів, серед яких важливе місце займає мотив птаха. Проте, на відміну від традиційного фольклорного чи наративного трактування, у творах П. Бевзи орнітоморфні образи зазнають суттєвої трансформації: вони втрачають буквальну зображальність

і переходять у площину знаково-символічного узагальнення. Птах у його композиціях постає не як конкретний біологічний об'єкт, а як універсальний маркер руху, простору та духовного піднесення.

Звернення митця до орнітоморфної тематики можна розглядати як прояв спадкоємності з традиціями українського мистецтва, зокрема народного орнаменту та іконопису, де птах виступає носієм сакрального змісту, символом душі, посередником між земним і небесним світами. Водночас у творчості художника цей образ позбавляється декоративності та конкретної сюжетності, що свідчить про його переосмислення у контексті сучасних художніх практик.

Інноваційність підходу художника полягає у використанні абстрактних композицій, де орнітоморфний мотив інтегрується у складну систему кольорових площин, ритмів та фактур. Часто образ птаха спрощується до умовного силуету, лінійного натяку або навіть динамічного жесту, що лише опосередковано вказує на його присутність. Таким чином, відбувається перехід від предметного зображення до концептуального осмислення образу.

Таким чином, взаємодія традиції та інновації в орнітоморфних мотивах українського мистецтва проявляється у постійному діалозі між минулим і сучасністю. З одного боку, зберігається символічна основа цих образів, що формувалася протягом століть, з іншого – відбувається їх активна трансформація відповідно до нових художніх і соціокультурних умов. Саме ця динаміка забезпечує життєздатність орнітоморфних мотивів і їхню актуальність у сучасному мистецькому просторі.

Отже, можна стверджувати, що орнітоморфні мотиви є важливим елементом культурної спадщини України,

який не лише зберігається, але й активно розвивається. Їхня здатність до трансформації та адаптації робить їх актуальними у різних видах мистецтва, сприяє формуванню національної ідентичності та інтеграції української культури у світовий контекст.

Результати дослідження. У ході дослідження було встановлено, що орнітоморфні мотиви в українському мистецтві мають глибоке історичне коріння та формуються під впливом міфологічних, релігійних і культурних чинників [6]. У традиційному мистецтві образ птаха виступає як багатозначний символ, що поєднує у собі уявлення про життя, смерть, відродження, духовність і гармонію.

У декоративно-прикладному мистецтві орнітоморфні мотиви набувають особливої стилізації, що проявляється у спрощенні форм, симетрії композицій і декоративній узагальненості. Вони широко використовуються у вишивці, писанкарстві, кераміці, різьбленні та декоративному розписі. Зокрема, характерною є традиція зображення парних птахів як символу родинного благополуччя.

У сучасному мистецтві спостерігається активна трансформація орнітоморфних мотивів. Художники відходять від канонічних форм і використовують нові засоби виразності, включаючи цифрові технології, інсталяції та експериментальні матеріали [4]. Образ птаха набуває індивідуалізованого характеру та використовується як метафора сучасних соціальних і культурних процесів.

Важливим аспектом є збереження символічного ядра орнітоморфних мотивів при зміні художньої форми. Це свідчить про стійкість культурних архетипів і їх здатність адаптуватися до нових умов [3]. Водночас існує ризик втрати автентичності у випадку поверхневої стилізації або комерціалізації традиційних мотивів.

Таким чином, взаємодія традицій та інновацій проявляється у постійному діалозі між минулим і сучасністю, що забезпечує динамічний розвиток українського мистецтва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що орнітоморфні мотиви є важливим елементом української художньої культури, який поєднує традиційні символічні значення та сучасні художні інтерпретації. Їхня трансформація в умовах взаємодії традицій та інновацій свідчить про живучість культурних архетипів і їхню здатність до адаптації.

Виявлено, що сучасні художники активно використовують орнітоморфні мотиви як засіб вираження актуальних ідей, поєднуючи традиційні образи з новими художніми формами [4]. Це сприяє збереженню культурної спадщини та її інтеграції у сучасний мистецький контекст.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному вивченні індивідуальних художніх практик сучасних митців, використання орнітоморфних мотивів у цифровому мистецтві, міжкультурних впливів на трансформацію традиційних образів, а також ролі орнітоморфних мотивів у формуванні візуальної ідентичності України.

Список використаних джерел:

1. Буковинський центр культури і мистецтва (2020). Буковинська і бессарабська тайстри: традиції та сучасність. Отримано з <https://bukcentre.cv.ua/index.php/tradytsiina-kultura/tradytsiini-remesla/4470-bukovynska-taistra-tradytsii-ta-suchasnist.html>
2. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ : НАКККиМ, 2013. № 2 (13).

3. Кознаке́вич, О. (ред.) Народне мистецтво ХХІ століття: актуальні напрямки досліджень / Folk art of the 21st century: Current research directions. Київ: Інститут етнології НАН України, 2021.

4. Національна академія культури і мистецтвознавства (2022). Культурні та мистецькі студії ХХІ століття: матеріали конференції / Cultural and artistic studies of the 21st century: Conference proceedings. Отримано з https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/Konferencii/Tezy_Kulturni_studii_10_11_2022.pdf

5. Національна академія мистецтв України (2024). Науковий звіт Національної академії мистецтв України / Scientific report of the National Academy of Arts of Ukraine.

6. Роготченко О., Шмагало Р., Руденченко А., Коновалова О. Орнітоморфні мотиви києворуського золотарства як джерело інспірацій для сучасних мистецьких практик / Ornithomorphic motifs of Kyivan Rus jewelry art as a source of inspiration for contemporary artistic practices. Ukrainian Art Studies Discourse, 3, 2023. С. 45–52.

References:

1. Bukovynskyi tsentr kultury i mystetstva. (2020). Bukovynska i bessarabska taistra: tradytsii ta suchasnist. <https://bukcentre.cv.ua/index.php/tradytsiina-kultura/tradytsiini-remesla/4470-bukovynska-taistra-tradytsii-ta-suchasnist.html>

2. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. (2013). Naukovyi zhurnal, 2(13). NAKKKiM [in Ukrainian].

3. Koznakevych, O. (Ed.). (2021). Narodne mystetstvo XXI stolittia: Aktualni napriamky doslidzhen. Instytut etnologii NAN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Natsionalna akademiia kultury i mystetstvosnavstva.

(2022). Kulturni ta mystetski studii XXI stolittia: Materialy konferentsii. https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/Konferencii/Tezy_Kulturni_studii_10_11_2022.pdf

5. Natsionalna akademiia mystetstv Ukrainy. (2024). Naukovyi zvit Natsionalnoi akademii mystetstv Ukrainy [in Ukrainian].

6. Rohotchenko, O., Shmaholo, R., Rudenchenko, A., & Konovalova, O. (2023). Ornitomorfni motyvy kyievoruskoho zolotarstva yak dzherelo inspiratsii dlia suchasnykh mystetskykh praktyk. Ukrainian Art Studies Discourse [in Ukrainian].